

J. Martinka

The paper is concerned with the theoretical activity of Ladislav Szántó, a prominent Slovak marxistic philosopher, in the period between the wars (1918—1938).

Szántó became acquainted with the ideas of Marxism-Leninism when he was a prisoner of war in Russia (he was taken prisoner in 1915), and later during the Great Socialist October Revolution in which he was actively participating; at home (after 1921) he was one of the first to fight for the vindication of the Leninist principle according to which practical revolutionary activity of the Communist Party must be established on a strong fundament of Marxian revolutionary theory, first of all on the tenets of Marxian philosophy, its dialectical method. His works have been published in party papers and in progressive revolutionary periodicals (Dav, Šíp, etc.). Great part of his attention was given to problems of the Marxist dialectical method, gnoseology, historical materialism; nor did methodological questions of the special sciences escape his attention.

V ZÁPASE ZA VEDECKÝ SVETONÁZOR

(Teoretická činnosť L. Szántóa po roku 1945)

ANDREJ KOPČOK, JÁN UHER

Roky 1945—1948 sú pre našu spoločnosť prelomovým obdobím prerastania národnej a demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú. Búrlivý, protirečivý proces dotýka sa všetkých oblastí života. Postupu socialistických síl v hospodárskej a politickej oblasti zodpovedá v oblasti ideológie a kultúry stále organizovanejšie úsilie komunistickej strany o čo najintenzívnejšie šírenie marxistickej ideológie, za premenu jednotlivých spoločenských inštitúcií v inštitúcie socialistické.

Dnes, po rokoch, znie to už dosť divne, keď sa pri líčení týchto procesov i v kultúre hovorí o akomsi „zápase“, „bojoch“, „nástupoch“ atď. Zrejme sa tým zjednodušuje zložitost' toho, čo sa vykladá. Avšak spoločenská premena, zrážka nového so starým, konflikt protikladných politických síl v týchto rokoch je skutočne taký prudký, že sa i pomery v kultúre podobajú viacej zrážke dvoch nepriateľských síl než pomerne pokojnej kultúrnej tvorbe v konsolidovanej spoločnosti. To preto i tá vojenská terminológia. Tak sa i v oblasti kultúry prejavuje historická skutočnosť, že si veľké politické konflikty ako nevyhnutné stránky spoločenských revolúcií dokážu občas podriaďiť temer bezprostredne celé spoločenské dianie.

V činnosti komunistickej strany prejavuje sa táto „vplyvnosť“ politického konfliktu u nás v týchto rokoch v oblasti filozofie v tom, že sa i marxistickí filozofi len v miere doriešenia prvoradých politických otázok — kde sa filozofia „iba“ aplikuje — dostávajú k vlastnej filozofickej práci, že pritom kladú dôraz najmä na šírenie marxistického svetonázoru v ľudových masách a na prekonávanie nemarxistických svetonázorových a filozofických koncepcií.

Po roku 1945 zapojil sa aj L. Szántó predovšetkým do organizátorskej práce na výstavbe novej spoločnosti. Neveľa času mu pri nej ostávalo na sústavnejšiu teoretickú a publicistickú činnosť. Nenapísal preto v tom čase — ako napokon v celom živote nie — nadzvyčajné „množstvo“ prác. Tie, ktoré však napísal, výrazne zasiahli do nášho ideového života.

A nielen state a články, ktoré nachádzame „na papieri“ — a preto nám je ľahko ich prezerať, reprodukovať, hodnotiť — ale najmä nespočetné množstvo besied a prednášok tvorilo súčasť jeho života a práce v tom čase: Medzi inteligenciou, mladými funkcionármi ľudovej moci i priamo medzi robotníkmi — ako to môžu dnes ešte doložiť živí svedkovia. Pozývali ho na ne a oni ich *mohol* robiť, lebo bol vtedy jedným z mála komunistov, ktorí dôkladne *poznali* celého Marxa a Lenina. Nielen ich spisy, ale najmä ich *metódu* a spôsob myslenia. Mohol ich preto interpretovať a najmä *uplatňovať* v takých podmienkach, v akých sa socialistická revolúcia predtým ešte nezrodila.

Významnú funkciu plnil Szántó už ako (pred inými povolaný a zasvätený) redaktor Knížnice marxizmu-leninizmu, ktorá sa popri stránickej tlači a propagande stala v tom čase — do Februára — najvýznamnejším zdrojom rozširovania teórie vedeckého socializmu. Prvý raz na Slovensku začali v nej v masovejšom meradle a plánovite vychádzať Marxove, Engelsove, Leninove i Stalinove najpopulárnejšie, hoci vtedy ešte z teoretického hľadiska nie najzákladnejšie diela: Spomeňme si len akú úlohu zohral v našom ideologickom živote napr. Engelsov *Vývin socializmu od utópie k vede*, ktorý tu roku 1946 vyšiel. Alebo Leninove *Dve taktiky*. Ak k nim prirátame *Štát a revolúciu* a najmä *Komunistický manifest*, ktoré boli už predtým u nás známe, vidíme, že sa výber nerobil na tú dobu zle.

Szántó však popri svojej redaktorskej a organizátorskej práci stihol napísať aj dve rozsiahlejšie pôvodné práce: Štúdiu ku Kammariho knihe *O úlohe osobnosti v histórii* s aktuálnym názvom *Osobnosť vo fašizme, socializme a ľudovej demokracii* (1946), ktorá, pravdaže, vzbudila ostrý nesúhlas a polemiku v klerikálnej tlači, a neskôr knižku *Hospodárstvo dvoch svetov* (1948).

No najbezprostrednejší vplyv na protirečivý vývoj nášho povojnového ideového života mali Szántóove *články*, prednášky, state a recenzie uverejňované v Pravde a v Novom slove. Všetky boli aktuálne a patrili svojej dobe. Mnohé k nej, pravda, patrili natoľko, že jej splatili aj svoju daň a zanikli spolu s ňou. Väčšinou sú v nich však myšlienky, ktoré sú a ostanú živým zdrojom našej prítomnosti i budúcnosti. Zasluhujú si preto nielen takúto príležitostnú spomienku, ale nesporne aj odborný záujem historikov najnovších dejín nášho myslenia. Aj vtedy, keď sú to „len“ články, state a recenzie a málokedy obvyklé filozofické traktáty. Je v nich dialektický *materializmus*; materializmus dôsledný a bojovný. Dodnes z nich vyžaruje dynamika života.

Príznačné, a nie náhodné je už to, čím Szántó svoje prvé povojnové články začal, čomu sa v nich najskôr venoval: teoretickým otázkam národnej a demokratickej revolúcie, národnostnej otázke a osvetľovaniu vtedajšej podstaty a novej

podoby slovanstva. Hneď v jednom z prvých článkov, napísaných roku 1945 pod názvom *V čom dielo Slovanstva*,¹ ukázal na rozdiel od mnohých iných autorov. *marxistický* prístup k tejto, vtedy vari najčastejšie u nás pretriasanej problematike.

Nielen príslušníci komunistickej strany a všetci dávni priatelia sovietskeho Ruska, pre ktorých bol vrelý pomer k nemu samozrejmom vecou, ale po roku 1945 pod vplyvom víťazstva Červenej armády nad fašizmom aj príslušníci buržoázie a maloburžoáznej inteligencie boli totiž nútení hľadať a inak ako predtým vyjadrovať svoj „pomer k Rusku“. Hľadali a vyjadrovali ho najčastejšie prostredníctvom slovanstva. Chápali ho, pravda, všelijako: protirečivo a rôzne. Pre niektorých bolo „deklamovanie „tradičnej“ slovenskej spolupatričnosti zásterou alebo i módou. Pre mnohých však zas dobrou a prijateľnou cestou, po ktorej sa odvažovali postupne a nesmelo vykročiť v ústrety novým časom, keď čím ďalej, tým väčšiu úlohu začínal hrať „veľký východný slovanský brat“. Niet preto divu, že sa u nás vtedy popri dobrých a užitočných článkoch vyrojilo aj množstvo idealistických a módných statí o slovanstve. Dokonca aj takých, v ktorých mnohí publicisti z buržoázneho tábora v nacionálnej obmedzenosti fakticky len znova, hoci naruby, prevracali rôzne biologicko-rasové teórie.

L. Szántó podnetne a živo zareagoval na túto situáciu. Vtedy, keď sa o slovanstve začínalo hovoriť a písať priveľmi všeobecne a hmlisto, ukazoval „nový obsah slovanstva“. Ponímal ho spoločensky, historicky konkrétne a — triedne. Upozorňoval, že „vedúca úloha Slovanstva“ v dnešnom svete — o ktorej sa toľko hovorí a píše — „určila a rozhodla sa samotným historickým procesom už vtedy, keď sa SSSR narodil. Vtedy, keď monopolistickým kapitálom ztročenému ľudstvu ruské, teda slovanské národy ukázali cestu a spôsob, ktorou a ako sa má striasť kríz, vojny a neľudskej vlády finančného kapitálu vôbec.“ (Podč. J. U.)

Úsilie o konkrétny, spoločenskotriedny a historický prístup k problematike sa zraží aj v ďalších prácach L. Szántóa. Bezprostredne na predošlý článok nadväzuje jeho článok v Pravde (16. novembra 1945), v ktorom na pozadí Stalinovej práce o národnostnej otázke osvetľoval nielen marxistické chápanie a riešenie národnostnej otázky, ale aj mnohé problémy dialektického materializmu.

Národnostná otázka v tom čase, po zvrhnutí ľudáckeho separatizmu a vyhlásení Košického vládneho programu, bola — ako najmä dnes vieme — osobitne dôležitá a citlivá. Od jej riešenia záviselo veľa. Najmä to, v akom súlade sa bude vyvíjať spolužitie našich národov a národností. A od toho zas závisel celý rad ďalších otázok, súvisiacich s vnútornou jednotou a silou ľudovodemokratického štátu. L. Szántó v citovanom článku upozorňoval najmä na *dialektické* chápanie národnostnej otázky, lebo ak „všetko vo svete má dialektickú podstatu, tak ju má národnostný problém vo zvrchovanej miere“ a ak je niekde nevyhnutné *dialekticky* a historicky — konkrétne pristupovať k problémom, je to najmä tu, v nacionálnej otázke: „Konkrétne historické podmienky ako východiskový bod, dialektické postavenie otázky ako jedine správne postavenie — to je kľúč k riešeniu nacionálnej otázky.“ Pričom „dialektičnosť“ tejto otázky videl „predovšetkým v tom, že

¹ Nové slovo (1945), č. 9.

sa národy nepovažujú za večné, ale za historické skutočnosti, za historickú kategóriu určitej epochy“.

Tu, ako aj inde, cenné je najmä to, že Szántó ani vo svojich propagandistických článkoch nezostával spravidla len pri púhej interpretácii myšlienok klasikov marxizmu-leninizmu (hoci ani to nebola vtedy — a dodnes nie je — celkom jednoduchá a samozrejmä vec), ale usiloval sa ich teóriu a metódu tvorivo rozvíjať a uplatňovať. Neprestal vyzývať, aby sa pomocou vedeckej metódy objavovalo a skúmalo „to objektívne nové, čo vzniklo, a na základe tohto poznania sa určila taktika a praktika pracujúceho ľudu...“, lebo jedine tak: *tvorivým* použitím marxizmu možno sa zmocniť „objektívne nového, bez toho aby sme popreli pravdivosť predchádzajúcich stupňov poznania a dostali sa do protirečenia s celkovým tokom dejín, t. j. s hnutím k socializmu!“

V nasledujúcom článku *O pozdvihnutí tvorivosti ľudu*² L. Szántó zdôrazňoval *sociálnu* podstatu národnodemokratickej revolúcie, na rozdiel od autorov, ktorí v nej vyzdvihovali predovšetkým národnoosloboditeľskú stránku. Vychádzajúc z nášho revolučného hnutia, kritizoval v tomto článku aj buržoázne a pravicovo-reformistické hnutie, ktoré si vie vývoj predstaviť len „ako štopkanie starého, ako blúznenie a túženie po pokroku: na slovách a vlečenie života dozadu: na skutkoch“. Tu (ako aj inde) bojoval však Szántó nielen proti buržoáznej filozofii, ale aj proti nášmu novovznikajúcemu prakticismu, za vedecké, t. j. *organické* spájanie teórie s praxou a dvíhanie živelného hnutia más „na úroveň vedomia“.

Tematicky na tento článok nadväzovala stať o Slovenskom národnom povstaní — *Malý príspevok k veľkému dieľu*,³ v ktorom podčiarkoval jeho sociálnorevolučný obsah. Ešte predtým sa touto problematikou zaoberal aj v rozsiahlom článku *Hospodárska pozostalosť fašizmu a ľudová demokracia*, uverejnenom začiatkom novembra 1945.⁴ V tomto článku osvetľoval hlavne objektívnu *triednu* podstatu a historickú genézu fašizmu („Fašizmus je hospodársky až do konca rozvinutým imperialistickým kapitalizmom“) a len *potom* — na rozdiel od mnohých iných autorov, začínajúcich neraz naopak — poukazoval na jeho politickú a *morálnu* zvrhlosť, ktorá bola jej dôsledkom. Spolu s poznaním metodologických základov marxistickej filozofie prejavovala sa tu autorova hlboká znalosť problémov politickej ekonómie. Materialistická dialektika umožňovala mu vidieť spoločenský život a jeho vývoj *protirečivo*, v širokých súvislostiach a na základe toho postrehnúť aj také javy, ktoré sa utvárali ešte len v zárodku, vyvinuli sa až neskôr a veľa ľudí, nadchnutých revolučným pátosom, avšak nevyzbrojených teoretickým poznaním ich vtedy nerozoznávalo. Boli medzi nimi mnohé javy, ktoré sa neskôr rozrástli do obludných praktík obdobia kultu osobnosti a umŕtvujúceho, dogmatického spôsobu myslenia.

Nemalo by veľký zmysel robiť dnes po odhalení a prekonávaní týchto chýb niekoho dodatočne a retrospektívne múdрым a vševědúćim: jasnovidcom, ktorý všetko vedel, videl a predpovedal. Odporovalo by to historickej pravde aj pro-

² Nové slovo (1945), č. 18.

³ Nové slovo (1946), č. 5.

⁴ Nové slovo (1945), č. 23.

cesu jej poznávaní. Isté je, že ani L. Szántó nemohol *absolútne* „vyskočiť“ zo svojej doby. Spoluutváral nielen on ju, ale aj — a nie málo — ona jeho. Pri podrobnom skúmaní jeho prác — najmä ak sa na ne pozeráme dnešnými očami, čo je, ale aj nie je celkom správne — našli by sme isteže miesta, ktoré boli tak či onak „poznačené“ a ohraničené vtedajšími pomermi a splatili im svoju pozitívnu aj negatívnu daň. Avšak na druhej strane vcelku patria Szántóove state z tejto doby práve k tým nemnohým, ktoré *obstoja* (najmä ak ich skúmame historicky, a inak ich skúmať nemožno) aj dnes. A dalo by sa nimi dokumentovať aj to, že mnohé veci skutočne *predvídal* a upozorňoval na mnohé problémy, ktoré sa v období raného dogmatizmu u nás často prehliadali. Nesúhlasil a polemizoval s nimi alebo ukazoval prinajmenšom iný, dialektickejší prístup k nim. Na jeho základe usiloval sa vystihnúť *protirečivý proces* vývinu prvej etapy ľudovej demokracie, ktorý sa odohrával v politike, ekonomike, ideológii a v kultúre.

Článok *Malý príspevok k veľkému dielu*, o ktorom sme hovorili, je pre nás zaujímavý ešte aj tým, že sa zaoberal aktuálnymi otázkami kultúrneho dedičstva. Najmä problémom, čo z dedičstva preberať a čo nie. Szántó tu upozorňoval na *vedecký prístup* k tejto zložitej a citlivej otázke a na to, aby sa kultúrne dedičstvo preberalo „náležite *kritickým* spôsobom a výberom“.

Za zmienku z tohto hľadiska stojí aj obsažný seriál Szántóových statí, uverejňovaných roku 1946 na pokračovanie v Novom slove pod spoločným názvom *Pri prameňoch marxistickej estetiky*.⁵ Tieto články nám okrem iného dokumentujú široký okruh autorových teoretických záujmov a vedomostí, dodnes nedostatočne známych. Vo verejnosti sa totiž vie, že sa L. Szántó po celý život zaoberal otázkami filozofie a politickej ekonómie a všeobecnými problémami marxizmu-leninizmu. Málo je však známe, že publikoval i články z estetiky. Pripomíname preto dnes aj tento fakt. A zasa sa žiada spomenúť predovšetkým „dvojstrannosť“ jeho pohľadu: Nekonštatuje, *iba* to, že „v oblasti estetiky vládne aj v tábore pokroku a prívržencov marxistického svetonázoru a politiky taký zmätok, akým sa vyznačovali pred Leninom iné oblasti ideológie“, nedokazuje *iba* to, že i keď klasici marxizmu-leninizmu nenapísali *Estetiku* s veľkým E, v ich dielach je „roztrúsených“ veľa „poznámok“ aj o umení a literatúre, neodmietol *len* „všeobecne živú nevedomosť, že marxizmus nemá estetickú teóriu, že marxisti majú iba osobný, prílišný ekonomizmom a politikou pokazený vkus a že tí, čo sú nezatažení ekonómiou a politikou, majú vkus oveľa „čistejší“, nevystupoval *len* proti takému subjektivismu v umení a v estetike (s platnosťou aj na iné sféry ideovej činnosti), ktorá absolutizuje ich imanentný vývoj, odtŕhajúc ho od materiálnej základne spoločnosti. Nezabúdaj pri tom všetkom rozhodne vystúpiť ani proti opačnému *zjednodušovaniu závislosti ideí od výroby*. Vedel dávno a napísal, že takéto zjednodušovanie závislostí umenia a kultúry od výroby by muselo zákonite priviesť k absurdným záverom, nakoniec aj k takým, akoby napr. najvyvinutejší kapitalistický štát dospieval automaticky aj k najvyššej duchovnej kultúre.

⁵ Nové slovo (1946), č. 31, 32, 33, 34. Jednotlivé články tohto seriálu majú tieto nadpisy. *Tragický zánik materského práva, Meštiacke a marxistické poňatie hrdinu, Pociť krásy a jej zákonitosť.*

Škálu teoretických záujmov L. Szántóa v prvom období rozvoja ľudovej demokracie dokumentuje aj obsiahly článok *Atómová bomba a dialektický materializmus*. Má síce čudný nadpis, ale pozoruhodný obsah. Bol napísaný roku 1945⁶ nielen pod bezprostredným dojmom otrasných správ z japonských miest Hirošima a Nagasaki, ale aj v dôsledku toho, že prírodovedecká oblasť bola u nás v tom čase ešte dôkladne zamorená filozofickým idealizmom. Proti nemu sa L. Szántó znova, ako už veľa rás v minulosti, podujal vystúpiť. Zvrhnutie atómovej bomby, ktorá mala zastrašiť pokrokové ľudstvo a demonštrovať silu imperializmu, podnietilo ho opäť prehovoriť nielen „o kríze fyziky“, ale najmä o vzťahu prírodovedy a svetonáhľadu. Rozoberal *príčiny* filozofického idealizmu a v našich vtedajších pomeroch zvlášť aktuálne zdôvodňoval Leninovo (a ešte pred ním Engelsovo) stanovisko, vyjadrené slovami, že „bez solidného filozofického opodstatnenia nijaké prírodné vedy, nijaký materializmus nemôže obstáť v boji proti nátlaku buržoáznych ideí a obnoveniu buržoázneho svetonáhľadu. Aby obstál v tomto boji a dovedol ho ku koncu s úplným úspechom, musí byť vedec súdobým materialistom, uvedomelým prívržencom toho materializmu, ktorého predstaviteľom je Marx, t. j. musí byť *dialektickým materialistom*.“

S historickým záujmom treba zaznamenať ako pozitívny marxistický čin v našich podmienkach aj obsírnu recenziu známej Štefánkovej knihy *Základy sociografie Slovenska*, ktorú Szántó uverejnil v novoročnom čísle Pravdy roku 1946. Najmä preto, že to bola jediná *kritická* a marxistická recenzia, ktorá vtedy u nás vyšla vo veľkej záplave úplne nekritických ohlasov a často priam chválospevov na toto dielo Štefánkovej idealistickej a pozitivistickej sociológie. L. Szántó mal nielen odvahu, ale aj dostatočnú prípravu a kvalifikáciu podrobiť túto knihu kritickej analýze, odmienuť proti naprostej väčšine jej idealistickú sociologickú *teóriu* a zároveň uznať jej faktografickú hodnotu. Zaujal tým stanovisko nielen ku knihe samej, ale k celej buržoáznej a pozitivistickej sociológii. Nezostalo to bez vplyvu na ďalší vývoj našej teoretickej práce.

Ani v tomto prípade nezotrval Szántó len pri kritike idealistických názorov, ale usiloval sa aj pozitívne rozvíjať vedeckú teóriu vývinu ľudskej spoločnosti. V nasledujúcej stati *Marx objaviteľ človeka*, uverejnenej na pokračovanie v Pravde,⁷ osvetľoval nielen historický význam zakladateľa vedeckého socializmu, ale aj to, *ako ľudia sami tvoria históriu* a čím sú podmienené motívy ich činnosti. Objasňoval, *prečo* sa marxizmus stal svetonáhľadom najprogressívnejšej triedy ľudských dejín.

Rozvádza túto tematiku a neustále sa k nej vracal. Náзорne to vidno v stati *Fundament učenia, ktoré vedie budovanie nového sveta*.⁸ Napísal ju na podklade Leninovho diela *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*, ktoré vtedy vyšlo v Knižnici marxizmu-leninizmu. Táto stať si zaslúži dnes našu *osobitnú* pozornosť preto, lebo v nej autor uplatňoval dialektický pohľad na imperializmus v dobe, keď v Sovietskom sväze vrcholil a u nás začínal kult Stalinovej osoby

⁶ Nové slovo (1945), č. 29.

⁷ Pravda z 19. a 24. januára 1946.

⁸ Nové slovo (1946), č. 30.

a s ním aj dogmatické myslenie, okrem iného i krajne zjednodušené pohľady na súčasnú podobu imperialistického štádia kapitalizmu. Szántó v tejto stati najskôr priblížil a osvetlil čitateľom význam zákona o nerovnomernom vývine kapitalizmu, ktorý Lenin odhalil a formuloval. Poukazoval pritom na celý rad politických a ideologických problémov, ktoré z neho vyplynuli, ako i na základné gnozeologické a metodologické problémy vedeckého spôsobu myslenia. Na adresu meštiackych objektivistov a oportunistických mysliteľov napísal, že ich činnosť „je práve preto neplodná, lebo sa beznádejne iba prehŕňajú v nakopených faktoch. Nevedia a nechcú opustiť svoj *nazerajúci* spôsob skúmania, s ktorým sa môžu nadobudnúť iba povrchné poznatky, nevedia a nechcú sa vhlbiť do poznania *podstaty*, čo sa pod povrchom skrýva, a nie je prístupná bezprostredne zmyslovej skúsenosti.“ Naproti tomu materialistická dialektika a jej rozvíjateľ Lenin vyvodzoval zo skutočnosti to, čo je podstatné, hoci neraz skryté. „Preto sú aj jeho zovšeobecnenia takými abstrakciami, ktoré obsahujú celé bohatstvo detailov, celú chytrácku hru histórie, splietajúcu čudnými uzlami „staré“ a „nové“, odumierajúce a rodiace sa, nové „nadstavby“ a starý rozvitý základ a pod. Monopol preto *nie je* v jeho učení *absolútnym* protikladom konkurencie, ale, vkladuje ju dialekticky a pozdvihuje na vyšší stupeň. Imperializmus nie je *absolútne* reakčným a odumierajúcim javom, ale dialekticky obsahuje *moment* progresívnosti a života.“ A L. Szántó sa neuspokojil len s týmto svojim „*všeobecným*“ konštatovaním. Usiloval sa prehlbovať túto tézu tým, že ukazoval v čom spočíva dialektika protirečivého vývinu imperializmu: „Nie *absolútna* stagnácia, zahŕňvanie, charakterizuje imperializmus, ale boj dvoch protirečivých tendencií: tendencia hamovania výrobných síl, stagnácie, zahŕňvania s tendenciou búrlivého vývinu techniky.“ A ďalej v protiklade k rozrastajúcemu sa schematizmu pokračuje: „Materialisticko-dialektická metóda poznávania požaduje, aby sme svoje poznatkové kategórie vyvodzovali z konkrétnej analýzy bytia, a nie tak, ako to nedialektici robia; že zo skutočnosti vytŕhajú ľubovoľné, náhodné príklady a nimi ilustrujú podľa potreby svoje hotové kategórie a náhľady“.⁹

Podčiarkujeme znova, že všetky tieto citované riadky napísal L. Szántó roku 1946! Vtedy, keď sa začínal imperializmus v marxistických kruhoch chápať práve ako *absolútne* „zahŕňajúci“, „stagnujúci“ a „mŕtvý“ systém. Napísal ich aj v polemike proti takýmto dogmatickým názorom. A nebolo to vtedy ani prvý, ani posledný raz, čo ich vyslovil. Pripomíname ich nie preto, aby sme dokazovali „absolútnu“ pravdivosť a neohraničenosť tohto jeho článku, ale aby sme dokumentovali vytrvalú a neprestajnú *snahu Szántóa o dialektický spôsob myslenia*, ktorá ho neopustila po celý život. Možno ich odporučiť do pozornosti napr. aj s. Ottovi Šikovi, ktorý v neďávnej, sčasti oprávnenej, ale sčasti celkom nepochopiteľnej (a k týmto dosť známym faktom neprihliadajúcej) svojej polemike proti Szántóovi v Kultúrnej tvorbe¹⁰ div že z neho neurobil dogmatika, obvyklého „pred patnácti léty“.

Svoju predfebruárovú teoretickú a publicistickú činnosť nemohol L. Szántó vari

⁹ Všade podčiarkol J. U.

¹⁰ Kultúrna tvorba (1963), č. 50.

ani lepšie a symbolickejšie zavŕšiť, než ako to urobil v článku *Čo odkazuje Manifest komunistickej strany slovenskému ľudu*, uverejnenom priamo uprostred historických februárových dní pamätného roku 1948.¹¹ Manifest slávil práve storočnicu svojho vzniku. KSC usporiadala pri tej príležitosti mnohé zhromaždenia a konferencie (zачytené v straníckej tlači), ktoré vtedy neobyčajne vplyvne zasiahli do nášho nového ideového života. L. Szántó napísal k tomuto (už niekoľkonásobnému) slovenskému vydaniu najpopulárnejšieho Marxovho a Engelsovho spisu dôstojný, revolučným duchom a optimizmom víťazných februárových dní naplnený článok.

*

Február 1948 je významným medzníkom nielen politického diania v našej spoločnosti po oslobodení. Etapa výstavby socializmu, ktorá po ňom u nás nasleduje, znamená už i v ideovej a kultúrnej oblasti kvalitatívnu zmenu.

Ani pokrok vo filozofickej oblasti v nastávajúcom období nemôže už ďalej byť obyčajným kvantitatívnym rastom úspechov v starom smere. Kým predtým hlavný dôraz sa kládol na propagandu marxizmu-leninizmu, na šírenie dialekticko-materialistického svetonázoru a prekonávanie nemarxistických a protimarxistických koncepcií a názorov, tak teraz sa dostáva na program dňa problém vlastnej filozofickej práce. Pre ďalší postup k socializmu nestačí už iba dokazovanie a zdôvodňovanie jednotlivých marxistických zásad, pomoc filozofov strane bežnými propagandistickými a osvetárskymi prostriedkami. *Zložitý proces* socialistickej premeny vyžaduje i svoje sebapoznávanie, rozvoj vlastnej teoretickej práce. Ak predtým išlo — pokiaľ ide i o inteligenciu — predovšetkým o jej získanie pre program komunistickej strany ako politického spojenca, tak teraz sa s celou naliehavosťou nastoľuje problém výchovy vlastnej socialistickej inteligencie, vo filozofii — ustanovenie vlastného tzv. filozofického frontu, marxistických filozofických pracovísk. Pri riešení zložitých úloh spoločenskej premeny komunistická strana sa už nemôže bezstarostne spoliehať pri rozvoji svojej teoretickej činnosti iba na intelektuálne sily jednotlivých svojich — hoci i talentovaných — vodcov. Nejde nám teraz o podrobnejšie skúmanie tohto procesu u nás, jeho tempa a jednostrannosti, deformácií, ktorými ho poznačilo ovzdušie kultu osobnosti. O vymedzenie hlavnej úlohy vo filozofii pokúšame sa iba preto, aby sme charakterizovali kontext, v ktorom L. Szántó rozvíjal svoju filozofickú činnosť po roku 1948.

L. Szántó je i vo filozofickom živote týchto rokov výnimočným zjavom nielen kvantitatívnu stránkou svojej činnosti, ale najmä svojim originálnym a náročným riešením celého komplexu úloh vo filozofii a ideológii vôbec.

Predovšetkým Szántó i po rozvinutí socialistickej výstavby patrí bezpochyby k najpresvedčivejším propagátorom dialektického a historického materializmu a marxisticko-leninského učenia vôbec nielen v slovenských, ale i v československých pomeroch. Stovkami svojich prednášok na straníckych školeniach, vysokých školách a pri iných príležitostiach získal stovky poslucháčov pre idey marxizmu-

¹¹ Nové slovo (1948), č. 9.

leninizmu. Množstvo kultúrnych a politických pracovníkov považuje ho za svojho učiteľa.

Uvedomujeme si, že táto činnosť Szántóa nie je špecificky filozofickou prácou a exaktný historik najnovších dejín slovenskej filozofie, ktorý bude líčiť vývin marxistickej filozofie v rokoch výstavby socializmu, môže ju obísť ako nešpecifickú filozofickú prácu. Pri tejto príležitosti ju však predsa spomíname. Nie preto, že sám Szántó považuje túto činnosť za hlavný zmysel svojho života, „že nikdy nechcel byť ničím iným ako propagátorom teórie a praxe marxizmu-leninizmu“,¹² ale pre jej skutočný, objektívny význam pre rozvoj špecificky filozofickej práce. Svojou propagandou marxisticko-leninských filozofických ideí pripravoval Szántó pôdu pre samotný rozvoj marxistickej filozofie tak, že prebudil o ňu záujem u ne-jedného mladého človeka. A veľkosť tohto „nefilozofického“ príspevku do filozofie vynikne výrazne, len čo si pripomenieme prípady z neďalekej minulosti a blízkej prítomnosti, keď „vyučovanie“ marxistického učenia viedlo mnohých žiakov práve opačným smerom.

Bezpochyby do dejín slovenského filozofického myslenia týchto rokov patria už originálne príspevky L. Szántóa k otázkam metódy a úrovne ideologickej práce, k zameraniu a metóde práce vo filozofii, k riešeniu aktuálnych filozofických otázok.

V období, o ktorom je reč, nie je Szántó už osamoteným marxistickým filozofom na Slovensku. K aktivizácii filozofov a k ich marxistickej orientácii prispieva v tomto období v nemalej miere i prvá konferencia slovenských filozofov roku 1950. Články L. Szántóa sa však nestrácajú v celkovej našej filozofickej tvorbe. Vynikajú predovšetkým svojou tvorivosťou. Ani v týchto rokoch Szántó nie je bežným propagátorom zásad marxistickej filozofie, filozofom, ktorý zmysel svojej činnosti vidí v teoretickom zdôvodňovaní politických opatrení a záverov. Teoreticky i prakticky je proti takémuto spojeniu teórie a praxe.

Pravý zmysel teoretickej, filozofickej práce vidí v riešení živých problémov reálneho spoločenského a ideologického procesu. Pre túto činnosť — práve tak ako i pre jeho propagandistickú činnosť — uschopňuje Szántóa najmä jeho hlboká znalosť marxizmu-leninizmu ako uceleného filozoficko-ekonomicko-politického učenia. Pre Szántóa ako marxisticko-leninského mysliteľa je vari najtypickejšie práve to jeho nevšedné hlboké chápanie jednoty marxistického učenia. Keď rieši filozofické otázky marxizmu-leninizmu, nezabúda na jeho ekonomické a politické princípy práve tak, ako mu pri riešení problémov politiky komunistického hnutia neuniká ani filozofický a ekonomický obsah Marxovho učenia. „Teória marxizmu-leninizmu je práve taká mnohostranná ako príroda a spoločnosť, a preto ten, kto ju chce správne propagovať, nesmie zanedbávať ani jednu jej stránku, musí vedieť zachovať jej celistvosť, dialektickú jednotu mnohých stránok tohto učenia,“ píše L. Szántó o tomto probléme. „Túto protirečivo jednotnú povahu marxizmu-leninizmu som si uvedomoval hneď na začiatku svojej propagátorskej činnosti. Keďže v tých časoch súhrn objektívnych historických podmienok, za ktorých Komunistická strana Československa vznikala a bojovala, sústreďoval jej pozornosť a

¹² L. Szántó, *Vybrané spisy*, Bratislava 1958, 9.

záujem na politický obsah triedneho boja, snažil som sa aj ja propagovať politický obsah marxizmu-leninizmu... Metódou, logikou a gnozeológiou, touto „dušou“ marxizmu-leninizmu je dialektický materializmus... Je preto pochopiteľné, že ak som považoval dialektický materializmus za takúto, ničím nenahraditeľnú zložku marxizmu-leninizmu, nuž som jej musel venovať zvýšenú pozornosť. A preto ak moja propaganda marxizmu-leninizmu má určitú svojráznosť, nuž tá je v tom, že sa podčiarkuje filozoficky, metodicky a logicky.“¹³ Znalosť sovietskej filozofie i z jej rozvoja v dvadsiatych a tridsiatych rokoch je druhým pozitívnym faktorom v ideologickej činnosti L. Szántóa. Skutočne, ako málokto v československom komunistickom hnutí formoval sa Szántó ideologicky pod vplyvom leninských tradícií, sovietske ideologické myslenie poznal i v inej ako stalinskej podobe. To nadhlo v pozitívnom zmysle poznačilo jeho činnosť ako marxistu.

Práve tak ako predtým i v období, o ktorom hovoríme, svedčia Szántóove články o jeho mnohostrannom teoretickom a ideologickom záujme. V pestrej palete problémov, ktorými sa vo svojich prácach zaoberá, prejavuje sa spätosť jeho teoretickej činnosti so spoločenskou praxou, jeho snaha prispieť svojimi znalosťami a skúsenosťami k riešeniu živých problémov spoločensko-kultúrneho diania — problémov filozofických, ekonomických a estetických práve tak, ako problémov politických, propagandistických a pedagogických. Tento všeobecný princíp nevyvetľuje však dosť konkrétne faktory, ktoré Szántóa podnecujú k riešeniu týchktorých problémov. K tomu, čo sa povedalo, treba dodať ešte niekoľko slov. Proces šírenia marxisticko-leninského svetonázoru a utvárania marxistického filozofického „frontu“ u nás nemohol nebyť — najmä vzhľadom na obdobie, v ktorom sa rozvíjal — poznačený jednostrannosťami, zjednodušovaním, ba aj deformáciami. A Szántó ako teoreticky dobre pripravený marxista nemohol zase popri svojej bezvýhradnej službe celkove pozitívnemu procesu nereagovať citlivo na jednotlivé jeho negatívne stránky. Iba na základe tejto skutočnosti možno správne pochopiť výber problémov, ktoré vo svojich prácach rieši i celkové ich zameranie.

K najpozoruhodnejším prácam L. Szántóa z týchto rokov patrí bezpochyby jeho štúdia *O odraze všeobecnej krízy kapitalizmu v súčasnej teoretickej fyzike*, ktorú uverejnil roku 1950.¹⁴ Je to príspevok k šíreniu filozofie dialektického materializmu vo fyzike a v prírodných vedách vôbec. Na faktoch z histórie teoretickej fyziky v práci sa dokazujú dôsledky reakčnosti imperializmu vo vede. K nim patria predovšetkým prekážky, na ktoré vedci narážajú pri utváraní svojej vedeckej filozofickej teórie a metódy, adekvátnej skúmaným objektom dialektickej povahy — dialektikomaterialistickej teórie a metódy. Podstatu krízy buržoáznej teoretickej fyziky v polovici storočia Szántó vysvetľuje aj snahou kapitalistických vedcov vtisnúť nové fakty do starých pojmov, zákonov a neschopnosťou uplatniť na oblasť fyzických javov a na vlastnú vedu metodický princíp vývinu. Z toho vyplýva zmätenie pojmov, popieranie zákonitosti, agnosticizmus atď. V článku sa ďalej dokazuje, že metodickým nástrojom súčasnej vedy môže byť iba dialektický

¹³ C. d., 9—10.

¹⁴ Nové slovo (1950), č. 35, 375—389.

materializmus, dialektickomaterialistická logika a gnozeológia. Do radov našich prírodovedcov článok mieri najmä autorovou polemikou s názorom, že prírodoveda sama svojím vývinom vedie živelne prírodovedcov k dialektickému materializmu, že v prírodovede — na rozdiel od spoločenských vied — nie je nutné vedomé uplatňovanie dialektickomaterialistickej metódy.¹⁵

Ďalšie pozoruhodné články L. Szántóa v týchto rokoch vysvetľujú významné princípy dialektického a historického materializmu, marxistickej politickej ekonomie práve tak zaujímavo, ako presvedčivo kritizujú nedostatky nášho ideologického života, propagandy marxizmu-leninizmu, prípady vulgarizácie a zjednodušovania v teoretickej práci.

V článku *O niektorých nedostatkoch našej propagandy marxizmu-leninizmu*¹⁶ dožaduje sa Szántó predovšetkým sústavnejšieho štúdia súčasnej socialistickej a kapitalistickej skutočnosti: „Musíme pristúpiť k serióznějšímu vysvetleniu a zovšeobecneniu materialistickej dialektiky nášho ľudovodemokratického života na základoch konkrétneho, hlbokého a všestranného výskumu jeho špecifických protirečení a ich vývinu. Podobne sa musia prehĺbiť naše vedomosti o všeobecnej kríze kapitalizmu, o dialektike dvoch antagonisticky protirečivých svetov, o problémoch vojny a mieru, o úlohách a význame ľudovej demokracie ako štátnej forme diktatúry proletariátu, o špecifickom vzájomnom pôsobení politiky a ekonomiky, politickej ekonomie a kultúry, základne a nadstavby v prechodnom období medzi kapitalizmom a socializmom atď.“¹⁷ Už samotný výpočet týchto problémov, ktoré Szántó odporúča marxistom vedecky skúmať, svedčí o jeho dobrej znalosti aktuálnych teoretických potrieb nášho komunistického hnutia.

Zvlášť ostrej kritike podrobuje Szántó v článku *formalizmus v marxistickej ideologickej činnosti* „... Často učíme,“ píše, „formu marxisticko-leninského učenia, a nie jeho obsah, slová, a nie pojmy, vysvetľujeme text, a nie život, a preto aj naši žiaci nadobúdajú od nás knižné vzdelanie. Vedia hovoriť, ale nevedia marxisticko-leninsky myslieť, poznávať život. To znamená, že propagovaním marxizmu-leninizmu vychovávame často takých súdruhov, ktorí na otázku, „čo je imperializmus“, vypočítajú jeho päť znakov a dosť... Alebo na otázku, „čo je materialistická dialektika“, odrapkajú nám bez chyby jej štyri črty, prípadne ich aj ilustrujú príkladmi, ale stačí krátky rozhovor a zistíte, že týmto pamätaním si a reprodukovaním sú ich vedomosti už vyčerpané.“¹⁸

Obsah dialektickomaterialistických kategórií konkrétne a abstraktné vysvetľuje v článku preto, aby mohol správne kritizovať empirizmus a prakticismus v ideologickej činnosti, prízemnosť v agitácii: „Aj my si musíme v propagande a agitácii dávať dobrý pozor, aby sme neskľzli k takejto nemarxisticky chápanej konkrétosti. Také návody na agitáciu, podľa ktorých má agitácia vysvetliť, že normovanie, socialistické súťaženie je cesta len na dosiahnutie vysokých zárobkov jednotlivého robotníka bez toho, že je to aj cesta k lepšiemu životu celej spoloč-

¹⁵ L. Szántó, *Vybrané spisy*, Bratislava 1958, 235.

¹⁶ *Nové slovo* (1951), 874–899.

¹⁷ L. Szántó, *Vybrané spisy*, Bratislava 1958, 260.

¹⁸ C. d., 262–263.

nosti, slovom taká konkrétnosť, ktorá sa obmedzuje len na ukazovanie „hmata-
teľných výsledkov“ pre jednotlivcov, ktorá sa snaží mobilizovať robotníkov, ape-
lujúc na ich sebeckú národu, ktorú v nich vychoval kapitalizmus, nie je mar-
xisticko-leninská. Takáto agitácia v našich, svojou podstatou nových výrobných
vzťahoch hovorí k robotníkom po starom, po sociálnodemokraticky.¹⁹

Podobne kritizuje Szántó v tejto súvislosti tých marxistov, ktorí deformujú
marxizmus tak, že hlboké teoretické vysvetľovanie javov nahrádzajú ich povrchným
opisovaním. Pozitivistická popisnosť ani objektivizmus nie sú metódami
hlbokého pravdivého poznania. Takéto poznanie je možné iba z pozícií proletár-
skej stranickosti, ktorá v sebe organicky spája revolučnosť a vedeckosť. Princíp
proletárskej stranickosti, ktorý prebojáva v našich politických a kultúrnych pod-
mienkach, vysvetľuje ako vyššie hladisko, ktoré vzniká prekonaním aj objektiv-
izmu, aj subjektivismu: „Dialektický materializmus prekonáva objektivizmus
tým, že je stanoviskom, metódou a logikou objektivno-revolučného spoločenského
subjektu, t. j. robotníckej triedy, a subjektivismus prekonáva tým, že sa pevne
drží objektivnej skutočnosti, objektivných faktov.“²⁰

Myšlienky, na ktoré poukazujeme v prácach L. Szántóa, nie sú ničím absolútne
novým z hľadiska vývinového stupňa marxizmu pred 10—15 rokmi. Boli však
nepochybným prínosom z hľadiska vtedajších našich podmienok v politike a kul-
túre ako moment historického procesu šírenia a prehĺbovania marxistickej teórie.
Vnášali jasno do problematiky, ktorá sa dostávala na program dňa a pri najlepšej
voli i vzdelaných hláv, avšak pri povrchnej znalosti marxizmu-leninizmu, riešila
sa často prinajlepšom naivne.

Z veľkej spoločenskej potreby vzniká i rozsiahla štúdia L. Szántóa *O dialektic-
kej jednote vedeckého a umeleckého obrazu*, ktorú uverejnil roku 1951. Veď ak
marxizmu-leninizmu pri jeho prenikaní do slovenskej kultúry mohla niekde pre-
kážať vulgarizácia alebo nedomyslenosť jeho myšlienok, tak to bolo práve v citlivej
oblasti umenia a estetiky. Z tohto hľadiska považujeme za zásluhný čin uverej-
nenie štúdie, základným zmyslom ktorej je snaha vyložiť marxisticko-leninské
názory na umeleckú tvorbu a podrobiť solídnej kritike vulgarizátorské tendencie.

Szántóovi ide v štúdiu najmä o vymedzenie špecifičnosti umeleckej tvorby,
umeleckého obrazu ako odrazu skutočnosti, o kritiku názorov, zjednodušujúcich
zložitý proces. „Sú ešte recidívne prípady sklznutia na staré, „netriedne“, teda
buržoáznotriedne stanovisko a pod. Nové princípy sa uplatňujú ešte niekedy zjed-
ncdušene, vulgárne; triednosť a politickosť umenia sa sploštuje na vulgárny
sociologizmus, jednota svetonáhľadu a pracovnej metódy sa zjednodušuje na ich
totožnosť a pod.,“ píše v úvode štúdie.²¹ Ako príklad uvádza najmä názor, podľa
ktorého osobitosť umeleckého odrazu sveta spočíva v tom, že umenie vytvára
emociálne obrazy, ktorými bezprostredne pôsobí na zmyslové orgány, a podľa
ktorého sa umenie redukuje na zmyslovú obraznosť a emociálnosť. Ďalej sa

¹⁹ C. d., 267.

²⁰ C. d., 276.

²¹ L. Szántó, *O dialektickej jednote vedeckého a umeleckého obrazu*. Filozofický zborník SAVU VI, 47—48.

dištančuje od tvrdenia, že umenie je myslenie v obrazoch a veda myslenie v poj-
moch, ktoré Plechanov nekriticky prevzal od Belinského a ktoré niektorí považujú
za marxistické.

K vymedzeniu špecifičnosti umeleckej tvorby pristupuje Szántó cez podrobnú
analýzu procesu vedeckého poznania. V duchu Leninových názorov na poznávací
proces, obsiahnutých vo *Filozofických zošitoch* a v *Materializme a empiriokriti-
cizme*, vysvetľuje vzťah medzi objektom a subjektom poznania, medzi zmyslovým
a racionálnym ako aj podstatu teoretického myslenia. Kritizuje vulgárnomateria-
listické i idealistické gnozeologické názory, ktoré popierajú možnosť poznania
podstaty skutočnosti alebo podľa ktorých skutočnosť poznávame priamo v origi-
náli. „Ideový odraz, naše pojmy, zákony, formuly atď. nie sú bezprostredné,
hotové snímky, totožné so svojim objektom, ale sú historicky podmienené, viac
alebo menej adekvátne odrazy sveta. Ich konkrétnosť nie je bezprostrednou empi-
rickou konkrétnosťou, nie je totožná s konkrétnosťou jedinečných vecí a javov, ale
je to konkrétnosť hlbšia, skutočnejšia, správnym myslením utvorená,“²² píše
Szántó v závere svojich úvah o povahe vedeckého poznania.

Pri vysvetľovaní procesu samotnej umeleckej tvorby Szántó zvlášť zdôrazňuje,
že „zmyslová názornosť umeleckého obrazu nie je totožná s bezprostrednou bio-
logickou zmyslovosťou skutočnosti... V umeleckom obraze... v dôsledku tvo-
rivej umeleckej práce nadobúda zmyslovú názornosť celá podstata zobrazovanej
reality.“²³ Potom vysvetľuje štruktúru umeleckého obrazu ako jednotu estetickéj
reality, ideovosti a miery. Ideovosť umenia je nevyhnutnou zložkou špecifičnosti
umenia — píše Szántó, ale zároveň i tu vystríha pred vulgarizáciou, i pred absol-
utizovaním ideovosti umenia: „Preto je bezpodmienečne správne a potrebné
kritizovať „vulgárny sociologizmus“ a „holú svetonáhľadnosť“. Tak isto správne
a nevyhnutné je kritizovať hľadanie „špecifična“ umenia iba v estetickéj realite
alebo v miere odtrhnutej od ideovosti.“²⁴

Necitujeme ani tieto myšlienky L. Szántóa preto, že by sme ich považovali za
posledné slová marxisticko-leninského estetického myslenia. Považujeme ich však
za pozitívne momenty, vďaka ktorým marxistické učenie zapúšťalo u nás stále
hlbšie a rozvetvenejšie korene. V nejednom prípade — spolu s požiadavkou
zobrazovať celého socialistického človeka i s jeho najsubjektívnejšími citmi v ob-
dobí tzv. mašinizmu a traktorizmu²⁵ — boli obcerstvujúcim vánkom tvorivého
myslenia a náročnejšieho nazerania na umenie.

O tom, ako sa Szántó snažil každú významnejšiu kultúrnu udalosť využiť pre
pozdvihnutie teoretického myslenia u nás na vyššiu úroveň, svedčí jeho recenzia

²² C. d., 65.

²³ C. d., 65.

²⁴ C. d., 68.

²⁵ „... Tvrdí sa, že emócie, milostné vzrušenia nie sú dôstojnou témou pre socialistické umenie. Pre socialistickorealistické umenie je vraj dôstojné stvárňovať iba nádheru, radosť, opojenie z tvorivej budovateľskej práce, stvárňovať náruživosť a vášnivnosť politického a triedneho boja a pod. Takéto náhľady sú zrejme výrazmi vulgárneho chápania, správnejšie povedané nechápania marxisticko-leninskej estetiky.“ (C. d., 70.)

Marxovho fundamentálneho diela *Ku kritike politickej ekonómie*.²⁶ Zvláštnu pozornosť v recenzii venuje výkladu Marxovho chápania dialekticky protirečivého vzťahu konkrétnej a abstraktnej práce, úžitkovej hodnoty a hodnoty, bez ktorého skutočne nemožno pochopiť Marxovo ekonomické učenie. Prítom podrobuje kritike tých ekonómov, ktorí pri rôznych príležitostiach vo svojej neschopnosti pochopiť obsah kategórie „dialektické protirečenie“ nahradzujú túto kategóriu „protichodnosťou“ momentov a redukujú tak marxistickú ekonómiu na vulgárnu buržoáznu ekonómiu s marxistickou frazeológiou.

Na okraj prác L. Szántóa v rokoch 1948—1954, vyznačujúcich sa originalnosťou a tvorivosťou myslenia, treba ešte poznamenať, že v nejednom prípade anticipovali budúce problémy nášho spoločenského vývoja. V tomto ohľade je vari najpozoruhodnejší referát L. Szántóa *O niektorých problémoch propagandy marxizmu-leninizmu*, ktorý napísal pre konferenciu filozofov roku 1954. Kritizuje sa v ňom nechápanie marxizmu ako vyššieho stupňa poznania, zdôrazňuje sa význam materialistickej dialektiky ako súčasť marxizmu-leninizmu a odsudzuje sa memorovanie marxizmu, všeobecné a prázdne slová o „veľkom význame marxizmu-leninizmu“, ktoré majú nahradiť konkrétnu analýzu javov. Najmä ostro kritizuje sa snaha urobiť teóriu slúžkou praxe. V tejto súvislosti vyslovuje Szántó názor, ktorý veľmi odvážne a výstižne poukazoval už vtedy na jednu z príčin zaostávania spoločenských vied u nás: „Ak je prax vedúcou silou a teória ju musí obsluhovať namiesto toho, aby sa prax riadila a zdokonaľovala podľa jej pokynov, nevyhnutne sa dostavuje stav, že povedľa zlej praxe aj veda, najmä spoločenské vedy, začnú zaostávať. Prečo? Preto, lebo v spoločenskej oblasti života sa nevyhneme tomu, aby sme podľa jeho kladných stránok nepoukázali aj na jeho negatívne stránky. Tieto stránky spoločenského života sú však výsledkami činov ľudí, ľudskej praxe, a preto sa nevyhnutne musia kritizovať ľudia, ľudia praxe. O kritike sa však iba hlása, že „je formou socialistického života a jeho vývinovou zákonitosťou“, ale keď sa táto zákonitosť aktualizuje, nuž sa ľudia praxe proti nej bránia. Preto musia spoločenské vedy zaostávať.“²⁷ Tak Szántó už dávno pred všeobecným odsúdením kultu osobnosti v socialistickom svete zodpovedne poukazoval na deformáciu socialistického života, ktorá nežičila vývinu vedeckého myslenia.

Najnovším činom L. Szántóa, ktorým výrazne zasiahol do rozvoja marxistického myslenia u nás v posledných rokoch, sú jeho články o kulte osobnosti a leninizme, ktoré uverejňoval v tlači a ktoré vydalo v minulom roku vydavateľstvo Osveta pod názvom *Čo nám treba?* Tieto jeho články patria bezpochyby k najúspešnejším prácam, ktoré posledne vznikli u nás v úsilí o prekonanie názorov a praktík kultu osobnosti, o víťazstvo leninizmu. Svojou problematikou patria viacej do oblasti vedeckého komunizmu ako do filozofie. Avšak svoje filozofické vzdelanie uplatňuje Szántó i v nich, a to ako teóriu a metódu pri riešení zložitých problémov, ktoré naliehavo nastolil pred teoretikov náš súčasný život.

²⁶ Vyšla pod názvom *Dielo, ktoré znamenalo revolúciu vo vede* v časopise Pod zástavou socializmu (1952), č. 5, 169—178.

²⁷ Filozofický časopis (1955), č. 2, 103.

Spomínali sme už, že si Ladislav Szántó nevytyčoval nikdy vyšší životný cieľ ako byť propagátorom teórie a praxe marxizmu-leninizmu. I najobjektívnejší historik najnovších dejín slovenskej filozofie musí konštatovať, že Szántó už dávno tento svoj cieľ nielen dosiahol, ale aj prekročil. Svojím tvorivým marxistickým myslením získal si čestné miesto v rozvíjaní filozofickej stránky ideológie Komunistickej strany Československa.

В БОРЬБЕ ЗА НАУЧНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ

(Теоретическая работа Л. Санто после 1945 г.)

А. Копчок, Я. Угер

В первые годы после освобождения страны Санто занимается прежде всего организаторской работой в области строительства нового общества. Он проявляет большую активность в области пропаганды и содействует изданию произведений классиков марксизма-ленинизма. Одновременно он работает и в области теории и публицистики. Первые его статьи, опубликованные после освобождения, посвящены теоретическим вопросам народной и демократической революции, национальному вопросу и освещению сущности и новой формы славянского вопроса того времени. В отличие от других авторов, Санто подчеркивает социальную сущность народной и демократической революции в Чехословакии. Благодаря своему глубокому философскому образованию, он уже тогда указывал в своих трудах на недостатки практики строительства социализма, на которые в период укрепляющегося догматизма не обращалось внимание. Серия его статей „У источников марксистской эстетики“ свидетельствует о широте его теоретических интересов и знаний. В других же статьях он подвергает критике философский идеализм в естествознании и позитивизм в социологии. В рецензии на труд Ленина „Империализм как высшая стадия капитализма“ Санто с диалектической точки зрения анализирует империализм и вопреки упрощенной характеристики империализма, создавшейся в период культа личности, указывает, что для империализма характерны не только застой и загнивание. Также в период 1945—1954 г. Санто представляет собой единичное явление в философской жизни, прежде всего благодаря своему оригинальному и требовательному решению задач в области философии и идеологии. Во всей деятельности Санто сказывается глубокое знание марксистского учения как целого, факт, что он вырос на ленинских философских традициях. К самым выдающимся его трудам этого периода следует отнести: „Об отражении общего кризиса капитализма в современной теоретической физике“, „К некоторым нашим недостаткам в области пропаганды марксизма-ленинизма“, „О диалектическом единстве научного и художественного образа“ и др. Эти статьи сыграли важную роль в деле распространения и развития марксистского мировоззрения в Словакии.

Самые последние заслуги его в развитии теории — его статьи о культе личности и ленинизме.

Санто принадлежит почетное место в области развития марксистской философии в Чехословакии.

STRUGGLING FOR A SCIENTIFIC VIEW OF THE WORLD

(The Theoretical Activity of Ladislav Szántó since 1945)

А. Копчок, Я. Угер

In the first years following our national liberation Ladislav Szántó dedicates himself mostly to organisatory work in the construction of our new society. He is very actively engaged in propagandistic activity and carries out an important amount of work in publishing the classical

works of Marxism-Leninism. Besides activities of this kind he works also theoretically and is busy as publicist.

His first works published after the liberation deal with theoretical problems of national and democratic revolution, further with the nationality problem, and with the illumination of the then existing substance and the new appearance of Slavism. At variance with other authors Szántó emphasizes the social essence of nationalist and democratic revolution in Czechoslovakia. Owing mostly to his profound philosophical knowledge Szántó already at that time pointed at the imperfections in socialistic praxis which had been left unconsidered in the social life in the period of the then strengthening dogmatism. In a serial of papers published under the title „At the sources of Marxist aestheticism“ he presents documents of the broad horizon of his theoretical interest and knowledge. In further papers Szántó criticizes philosophical idealism in natural science and positivism in sociology. In his recension of Lenin's work „Imperialism as the highest stage of capitalism“ Szántó takes a dialectical view on imperialism, and in antithesis to the simplifying characterization of imperialism as practiced in the period of the personality cult he expounds that imperialism cannot be characterized solely by stagnation and putrefaction.

In the years 1948—1954, too, Szántó represents an outstanding phenomenon in our philosophical life, due mostly to his genuine and pretentious solution of tasks in philosophy and ideology. In Szántó's entire activity we can see that it is founded on his profound knowledge of Marxian teaching as a whole and on his upbringing in Leninist philosophical tradition. Among the most important works written during this period are to be mentioned: „The reflection of the general crisis of capitalism in present-day theoretical physics“, „Some imperfections of our propaganda of Marxism-Leninism“, „On the dialectical unity of the scientific and artistic image“, etc. These works have played an important role in the propagation and development of the Marxian view on the world in Slovakia.

The newest theoretical deeds of L. Szántó are his works on the personality cult and Leninism.

Ladislav Szántó is entitled to be given a honourable place in the development of Marxian philosophy in Czechoslovakia.

LOGIKA A REALITA

VOJTECH FILKORN

to, ... čoho ideovým... jednostranným,
neúplným odrazom sú základné zákony
formálnej logiky, je jednou stránkou
a momentom skutočnosti...

L. Szántó, *Základné otázky Plechano-
vohou učenia*

S rozvojom semantických metód logiky sa otázka vzťahu logiky k realite stala prirodzenou a venuje sa jej stále viac pozornosti. Dnes už nejde ani tak o dôkaz existencie spomínaného vzťahu, ako skôr o preskúmanie jeho povahy. V tejto štúdii sa nemôžeme zaoberať všetkými stránkami tejto otázky a obmedzíme sa na preskúmanie vzťahu medzi výpovednými formami, analytickými vetami a realitou a na preskúmanie vzniku analytických viet a dôkazových schém.

Výpovedné formy a realita

Ako ľudstvo postupne nadobúdalo väčšie množstvo poznatkov, vznikala potreba tieto poznatky ujasňovať, zdôvodňovať, usústavňovať a na riešenie nadho-